

nauke (J. Kocka). Ima mišljenja da TOT treba preformulisati u teoriju o društvu, a ne samo vlasti. Neki pod tim misle da treba prevazići poimanje totalitarizma pre svega kao tipa vlasti, pa čak i kao represivnog socijalnopsihološkog okvira nad pojedincom. Da li je to moguće s obzirom na tvrdo jezgro TOT? U ovom prilogu polazi se od pretpostavke da TOT ne menjaju svoje jezgro, upravo zato što nisu kadre da integrišu pristup i rezultate društvene istorije. Nakon prikaza domašaja istorijskodruštvene kritike može se lakše uočiti u kojoj fazi razvoja naučne paradigme se danas nalaze TOT.

5. 1. Opšte razlike TOT i društvene istorije.

Najopštije govoreći u istraživanju socijalizma dominiraju dve glavne grupe teorija: teorije o modernizaciji i TOT (Müller 1998). Prve su nastale posle 1945. pod uticajem uspeha sovjetske industrijalizacije i u socijalizmu videle alternativni obrazac modernizacije, a u sovjetskoj vlasti nad istočnom Evropom razvojnu diktaturu. Njima nasuprot, TOT su još od 1920-ih isticale regresivnu srodnost fašizma i socijalizma. Istraživački prioriteti kod prve struje bile su promene društvene strukture merene kriterijima modernizacije, a kod druge pretežno tehnike vlasti i ideologija i njihova odstupanja od političkog pluralizma. Prve teorije dozvoljavale su mogućnost izmene socijalizma, druge su bile uverene da se monolitna totalitarna vlast ne može reformisati. Prve su bile društvenoistorijski, druge tipološko politikološki usmerene. Prve su pratile promene u društvenoj strukturi i svakodnevnicima životnog sveta pojedinca, druge monolitnost političkog i pravnog poretka. Prve su polazile od uzajamnog uslovljavanja centra i periferije, društva i politike, druge od presudnog uticaja centra i politike na periferiju i društvo. Antihitlerovska koalicija, Hruščovljeve reforme i optimizam perestrojke povremeno su jačali aktuelnost teorija o modernizaciji, a Staljinove čistke, pakt Ribentrop-Molotov i hladni rat aktuelizovali su TOT. Slom realnog socijalizma iznova je oživeo TOT koje su pojačavale kritiku društvene istorije i njene "pozitivističke iluzije". Došlo je i do kolebanja unutar samih naučnih struja koje iskazuju zaokreti čelnika: u Italiji TOT prilazi R. de Felice (Felice) u Francuskoj im se približava F. Fire, prominentni analista, a u Nemačkoj je izričito prihvatio historicističko-fenomenološki usmereni E. Nolte. U SAD se u ovom periodu izdvojio R. Pajps (Pipes) kao verovatno najkrupnije ime TOT i predstavnik spoja imanentne idejnoistorijske i pravno-političke historiografije. Ni struja društvene istorije nije bila homogena: od američkih istorijskodruštvenih revizionista (J. Hough, S. Cohen, M. Lewin, A. Getty) do nemačkih politikologa (K. v. Beyme) i strukturalista (P. C. Ludz, J. Kocka, H. U. Wehler) do britanskih marksista (Hobsbawm). Nove TOT poriču da je komunizam bio socijalna revolucija. Oktobar je bio puč, a od 1917. pa sve do Gorbačova 1991. socijalizam je određen "totalitarnim genetskim kodom". U ovoj struji imanentnog objašnjenja sociolog iz Jene Klaus Miler naročito ističe značaj R. Pajpsa, harvardskog emeritusa, i njegovu normativnu funkcionalizaciju TOT. Pajps ne gleda izvore sovjetskog totalitarizma toliko u marksizmu koliko u osobenoj ruskoj istoriji teško pojmljivoj zapadnoj svesti. To je stolicima agresivna država koju nisu oslabili ni feudalizam ni buržoazija, jer je počivala na nedostatku pravnih tradicija i na seljačkoj kulturi koja je trpela samodržstvo. Socijalizam je imao samo izvedenu ulogu, a "ruski totalitarizam" je i posle 1990. prisutan u ruskim imperijalnim ambicijama. Pajps je kao Reganov savetnik pisao da su tristogodišnje ruske imperijalne težnje i autokratski ekspanzionizam ključ za tumačenje sovjetskog totalitarizma koji se ne može iznutra reformisati (Müller 1998, 70). Drugi američki istoričar Martin Malia bliži je Fireu kada izvodi čitavu sovjetsku istoriju iz logike lenjinizma i partijske države bez alternative. Različite verzije imanentnih objašnjenja prirode socijalizma i uzroka